

Pécsi Tudományegyetem
„Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola

Szabóné Mojzes Angelika
Expanziós folyamatok a felsőoktatásban
Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető: Prof. Emeritus Barakonyi Károly DSc

Pécs

2012

Tartalomjegyzék

1. A DISSZERTÁCIÓ TÉMÁJA, A TÉMA FONTOSSÁGA	3
2. A MEGVÁLASZOLANDÓ TUDOMÁNYOS KÉRDÉSEK	4
3. A JELÖLT HIPOTÉZISEI	5
4. AZ ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN.....	5
5. A DOLGOZAT TARTALMI ÖSSZEFOGLALÁSA	7
6. A DOLGOZAT ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI	8
7. A HIPOTÉZISEK ÉRTÉKELÉSE	10
8. AZ EREDMÉNYEK HASZNÁLHATÓSÁGA, A TÉMA TOVÁBBFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI, JELÖLT TERVEZETT JÖVŐBELI KUTATÁSAI.....	12
9. A JELÖLT TÉMÁVAL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓI	13
10. A TÉZISFÜZETBEN HIVATKOZOTT SZAKIRODALOM.....	14

Tézisfüzet

1. A disszertáció témája, a téma fontossága

Megalakulásától kezdve az egyetem folyamatos átalakulásának lehetünk szemtanúi: változott a társadalomban és gazdaságban betöltött szerepe, funkciója, szervezettsége, küldetése számos formát öltött, nemcsak időben, hanem térben is a világ különböző tájain számos variációt felsorakoztatva. Dolgozatomban a felsőoktatás megváltozásának kérdéskörén belül a huszadik század második felében lezajlott hallgatói létszámexpánzió jelenségét járom körbe.

A felsőoktatás tömegesedésének tárgyalása korántsem új jelenség: Coombs: „Az oktatás világméretű válsága” című könyve 1968-ban jelent meg. Ez volt az egyik első olyan munka, amely az oktatásügyi folyamatokat nem nemzetállami keretekben, hanem globális szinten vizsgálta. A „világválság” lényegét abban látta, hogy egyre többen járatták gyermeküket középiskolába, ahonnan nemcsak a munkaerőpiacra lépnek ki képzettebben, de egyetemre is egyre többen jelentkeznek. Ez a növekvő bemeneti létszám meghaladta a munkaerő-piaci szükségleteket, az állami költségvetési kereteket. Mindeközben politikailag a kormányok nem tudták optimálisan kezelni a beiskolázás növekedésének megállítást. Coombs mindebből arra a következtetésre jutott, hogy a középfokú oktatás színvonala erőteljesen romlani fog és növekvő munkanélküliséget generál. A könyv megjelenése óta eltelt idő azonban megmutatta, hogy az oktatás minőségének romlása nem következett be úgy, ahogyan azt a szerző jósolta, az expánziós folyamatok nincsenek ennyire közvetlen kapcsolatban az oktatási nívóval.

A középfokú oktatással kapcsolatos félelmek, hipotézisek megemlítése azért lényeges, mert a felsőoktatás expanzióját egyértelműen negatív folyamatként lefestők pontosan ugyanezeket az érveket hozzák fel, többek közt azt hangoztatva, hogy a felsőoktatás szerkezetét, a hallgatói létszámokat a munkaerő-piaci igényekhez kell alakítani, a felsőfokra beiratkozók optimális létszámát tudományos módszerek felhasználásával, ún. munkaerő-prognózissal kell meghatározni, adott esetben korlátozni – nem engedve a „társadalmi nyomásnak”, a „tömegek akaratának”. (Lukács 2008)

A felsőoktatás expanziójával számtalan nemzetközi és magyar írás foglalkozik. Felhívják a kérdéskörre a figyelmet, kiemelve negatív vonatkozásait vagy épp elkerülhetetlen voltát, azonban elenyésző számban vázolnak fel megoldási javaslatokat – annak ellenére sem, hogy a felsőoktatás a társadalom szinte egészére kihat: ha nem is közvetlen módon, de gazdasági,

munkaerő-piaci hatása révén. Kevés az olyan szintetizáló jellegű írás, mely felvonultatja a jelentősebb szakirodalmi forrásokat, összevetve az azokból levonható tanulságokat, megoldási javaslatokat.

A felsőoktatás tehát nagyon sokrétű társadalmi, kulturális, gazdasági vonatkozással bír, jelentheti egy állam versenyképességének alappillérét, meghatározhatja polgárainak életszínvonalát, elégedettségét. Elengedhetetlen, hogy egy, a világot és a magyar társadalmat, gazdaságot is ilyen alapvetően meghatározó intézményrendszert alaposabban leírjunk, összegezzük az eddigiekben felhalmozódott tudást, és számba vegyük az adható, adandó válaszokat. Dr. Lukács Péter egy konferencián „Alternatívák a felsőoktatás expanziójának kezelésére” című előadásában úgy fogalmaz, hogy a jelenséget a sajtó és a közvélemény egyértelműen negatívan értékeli, ő maga azonban mégis elzárkózik az egyértelmű értékítélettől, három lehetséges kezelési alternatívát felvázolva: ellenállni, elébe menni vagy alkalmazkodni. (Lukács 2008) Disszertációmban a magyar felsőoktatással kapcsolatos tudományos vélemények összegzése révén lehetőség nyílik az olvasó számára is eldönteni, melyik attitűd is bizonyul a legmegfelelőbbnek.

2. A megválaszolendő tudományos kérdések

A disszertációmban a következő kérdésekre keresem a választ.

- Minek a hatására következett be a felsőoktatás expanziója?
- Milyen tényezők vannak hatással az expanzióra a felsőoktatásban?
- A hallgatók létszámának növekedése negatívan hat-e a felsőoktatás rendszerére?
- A felsőoktatással foglalkozó szakemberek figyelték-e a tömegesedéssel kapcsolatos folyamatok alakulását?
- Figyeltek-e a külföldi folyamatokra?
- Fogalmaztak-e meg javaslatokat az expanzió következményeivel kapcsolatban?
- Ha igen, átültették-e javaslataikat a gyakorlatba?
- Ha nem, mi volt ennek az oka?

3. A jelölt hipotézisei

Dolgozatomban a magyar felsőoktatás expanziójával kapcsolatban feltett iménti kérdésekre a következő hipotéziseket állítom fel:

H1 hipotézis: A felsőoktatás expanziója olyan folyamat, mely bizonyos társadalmi, gazdasági, kulturális körülmények között kivédhetetlenül bekövetkezik, a felsőoktatás egyfajta természetes reakciója az egyetemeket körülvevő változásokra.

H2 hipotézis: A hallgatói létszámnövekedéssel együtt járó változások nem feltétlen negatív irányban befolyásolják a felsőoktatás összetett rendszerét.

H3 hipotézis: A magyar szerzők 1960 és 1990 között feltehetőleg felfigyeltek az expanzió előnyeire, illetve hátrányaira.

H4 hipotézis: A szerzők figyelemmel kísérték a külföldi trendeket, változásokat és az ezekre adott válaszreakciókat.

H5 hipotézis: A szerzők megfogalmaztak javaslatokat az expanzió negatív következményeinek csökkentésére, illetve kivédésére.

H6 hipotézis: Javasataik többnyire az elméleti síkon maradtak, átültetésük a gyakorlati szintre nem történt meg.

H7 hipotézis: A terület szakembereinek javaslatait, megoldásait valószínűleg azért nem valósították meg, mert nem volt megfelelő motiváció, nyomás.

4. Az alkalmazott módszertan

Kutatásom során írásos források, korabeli és a közeli múltra vonatkozó szakmai sajtóanyagok, folyóiratcikkek vizsgálata, tartalmának elemzése mellett másodlagos források révén, a szakirodalom tanulmányozásával igyekeztem megtalálni az összefüggéseket.

A témakifejtés fő vonulatát a tömegesedéssel kapcsolatos folyóiratcikkek vizsgálata adta, melyet önálló fejezetekben dolgoztam fel. A kutatómunka kezdetét az ide vonatkozó szakirodalom feldolgozása, társadalmi-gazdasági témájú könyvek, írások tanulmányozása jelentette. A történeti alapkutatás során feltártam az elsődleges forrásokat, a vizsgált téma sajtóban való megjelenését tartalmazó anyagokat a korabeli dokumentumokra támaszkodva könyvtári kutatómunkával tártam fel, így a másodlagos forrásokat a Bajai Városi Könyvtárban és a Kecskeméti Megyei és Városi Könyvtárban található felsőoktatással

foglalkozó szaklapoknak a vizsgált évtizedekre vonatkozó anyagai megfelelően egészítették ki.

A tartalomelemzés, olyan eljárás, melynek során szövegek sajátosságai alapján módszeres és objektív módon olyan következtetéseket vonunk le, melyek a szövegben nem voltak kimondva, de a szövegbeli üzenetek szerkesztettségéből kiolvashatók.

E kutatási technika igen alkalmas a korabeli pedagógiai dokumentumok, sajtótermékek elemzésére, a jellemzők, a közvélekedés minél árnyaltabb megragadására.

Ezáltal lehetőség nyílik a szövegek, információk üzeneteinek feltérképezésére, mind mennyiségi, mind minőségi elemzés révén, olyan információréteg kibontására is, melyre más eljárással nem lenne esetleg mód.

Tartalomelemzés során az adatokból - az összefüggérendszerokről, az üzenetek rejtett tartalmáról levonható, megismételhető eljárással következtetéseket fogalmazhatunk meg, melyek a vizsgált szöveg rejtett mondanivalójának valamilyen szempontú feltárására vonatkoznak. Tehát a dokumentumok mélyebb rétegeiből hozzuk felszínre azokat a vélekedéseket, melyek közvetetten, látenszen vannak jelen.

E módszerrel értelmezhető 1-1 korszak jellemzője, pl. a sajtó üzenetein keresztül.

A tartalomelemzés többlépcsős folyamat, melynek fázisai:

- 1) a forrásként szereplő, kigyűjtött szövegek adatokká alakítása, a kategóriák megalkotása, melyekbe a szövegek elemei besorolhatók előre meghatározott szabályok alapján, ez a besorolás tulajdonképpen a kódolás, az osztályba sorolás
- 2) az értelmezés szakasza: amikor a rejtett, felszín alatti tendenciák kibontása történik, ez a minőségi elemzés. (ennek során a kategóriák megtestesítőit értékeljük, de a hiány is tartalmi mutatóvá válhat),
- 3) ezt követi a következtetések levonása.

Az általam kutatott 1960 és 2010 közötti időszakban a Felsőoktatási Szemle, a Magyar Felsőoktatás és az Educatio folyóiratokban rendszeresen publikáltak felsőoktatással foglalkozó szakemberek, írásaikban megjelentek azok a problémák, javaslatok, viták, melyek a vizsgált témával kapcsolatban a közvéleményt is foglalkoztatták.

5. A dolgozat tartalmi összefoglalása

A disszertációt vizsgálatom elméleti alapjaival kezdem, melyben leírom az egyetem, expanzió, elit- és tömegoktatás legfontosabb jellemzőit. Ezután rátérek az egyetemi hagyományok bemutatására: Európa, az Egyesült Államok és Magyarország oktatási rendszereit vizsgálom meg – milyen alapokra építkezik a ma oly színes felsőfokú oktatás? A különböző földrajzi, kulturális, gazdasági tényezők milyen irányba befolyásolták egy-egy ország felsőoktatását?

A kezdeteket is bemutató oktatástörténeti körkép után részletesebben foglalkozok az 1960-as évek utáni nyugat-európai felsőoktatási trendekkel, majd az expanzió bölcsőjének tartott Egyesült Államok oktatására térek ki, összehasonlítva azt a magyar felsőoktatás helyzetével, jellemzőivel. Továbbhaladva ezen a vonalon mutatom be a magyar egyetem megváltozásának főbb irányait elsősorban a Bologna folyamatra koncentrálni, míg a fejezet végén a hazai felsőoktatás és a munkaerőpiac kapcsolatát vizsgálom.

A dolgozatom gerincét jelentő fejezetben, a hazai szaklapokban 1960 és 2010 között megjelent, expanziót érintő cikkeket elemzem. Foglalkozom többek közt a felsőoktatás minőségének, hatékonyságának kérdésével, a létszámalakulások tervezhetőségével, az expanzió ellentmondásos megítélésével, illetve helyességének megkérdőjelezésével, a létszámnövekedés okaival és magyarázataival, a felsőoktatásban érvényesülő szelekcióval, az elit- és tömegképzés problematikájával, valamint a felsőfokú végzettségűek munkanélküliségével.

A tartalomelemzés összegzése után, disszertációm zárásaként írok arról, hogy a felsőoktatás miképp kapcsolódik a középfokú oktatáshoz – részletezve annak továbbgyűrűző problémáit és bemutatva az ezekre adott egyik lehetséges válaszként az új érettségi rendszert. A dolgozat elején feltett kérdésekre úgy igyekeztem válaszolni, hogy a feltételezett összefüggések szélesebb vonatkozásait is megmutassam. Összességében kijelenthetem, hogy a hazai felsőoktatás alakulását, befolyásoló tényezőket sokrétűen sikerült azonosítani.

A múltbeli visszatekintés céljaként rávilágítottam az oktatás – ezen belül is a felsőoktatás – eltömegesedéséhez vezető útra. Az oktatáspolitikai irányítóinak több helyütt újra és újra megjelenő elvárásai, (a társadalmi különbségek csökkentése, a méltányosság és egyenlő esélyek biztosítása az oktatásban résztvevőknek, a gazdaság versenyképességének megteremtése és fenntartása) valamint az oktatási rendszer alsóbb szintjeinek telítettsége egyértelműen segítette a felsőoktatás expanziójának kialakulását éppúgy, mint a társadalom

részéről jelentkező és folyamatosan erősödő igények a tanulási időszak kiszélesítésére, az egyre több illetve sokrétűbb képzettség megszerzésére.

6. A dolgozat új tudományos eredményei

A felsőoktatás – többek közt az expanzió okán – jelentős változásokon ment át, és hasonlóan nagy, ha nem jelentősebb kihívásokkal kell szembenéznie a jövőben. E folyamatokban megváltozott az egyetem és az oktatás szerepe a társadalomban, az állam szerepe az oktatásban, mindazzal együtt, hogy ezen tényezők egymáshoz fűződő kapcsolati rendszere is átrendeződött.

Kutatásom irányát a téma aktualitása, az oktatás napjainkban betöltött szerepe jelölte ki. Az oktatás mint befektetés előnyös nemcsak az egyének számára, hanem a társadalom egészére nézve is. A gazdasági prosperitás időszakában a fejlett országok jelentős részében kiépült a jóléti állam, amely életre hívta a művelt fogyasztóvá nevelést. Másfelől, a jóléti állam sok új – többnyire felsőfokú végzettségű szakembert feltételező – munkahelyet teremtett a közszolgálat, az egészségügy, az oktatás és a szociális ellátás területén. A társadalom demokratizálódásának eszméjéből pedig a továbbtanulás lehetőségeinek elvileg korlátlan biztosítására törekszik. A felsőfokú képzés expanzióját pedig megelőzte, egyúttal lehetővé is tette a középfokú iskolázás gyors elterjedése és általánossá válása-

Tudományos eredményeimet az alábbiakban foglalom össze.

1. A vizsgálat újszerűsége: ismereteim szerint a témát ezzel a kutatási módszerrel, ilyen mélységben még nem vizsgálták.
2. Újszerű az a kutatási aspektus, hogy a felsőoktatás komplex változását negatív vagy pozitív folyamatként kell-e értékelnünk. A folyamat kétféleképpen értékelhető: egyrészt szélesebb társadalmi körnek teremt esélyt felsőfokú képzésben való részvételre, valamint az élethosszig tartó tanulás ideáljának a megvalósításához, másrészt azonban a diplomák elértéktelenedéséhez, a diplomás túlképzéshez, gazdasági és társadalmi feszültségekhez is elvezethet a kiéleződő munkaerő-piaci verseny miatt. Mindemellett a verseny az oktatási szférában is egyre markánsabb, az egyetemek finanszírozási feltételei következtében az egyes intézmények is abban váltak érdekeltté, hogy minél több hallgatójuk legyen.

3. Dolgozatomban új tudományos eredménynek tartom a felsőoktatásban lezajlott expanzió történelmi gyökereinek felmérésén, tartalomelemzésen alapuló felvázolását. Szintetizáló nézőpontot alkalmazva azonban nem csupán a magyar egyetem fejlődéstörténetét mutattam be, egyfajta logikus eredményként kidomborítva a felsőoktatás növekedésének tényét, hanem azt egy tágabb kulturális és oktatástörténeti kontextusba helyezve rávilágítottam a magyar és nemzetközi (elsősorban nyugat-európai, illetve egyesült államokbeli) trendek együttmozgására.
4. Új tudományos eredmény annak verifikálása, hogy mennyire tartották a kérdést fontosnak a témával foglalkozó szakemberek. Az oktatástörténeti háttér feltárása mellett a hazai szakfolyóiratokban 1960 és 2010 között megjelent cikkeket is elemeztem a téma mind pontosabb és szerteágazóbb bemutatása végett. Mintegy 400 szövegem vizsgálata után egyértelművé vált, hogy a folyóiratokban publikáló magyar szakemberek kiemelt fontossággal kezelték a felsőoktatás létszámalakulásának, expanziójának kérdését. Sorozatosan jelentek meg a felsőoktatásért aggódó szakemberek véleményei, aggódó szavai, javaslatai. Az elemzés elején feltett kérdéseimre sikerült megtalálnom a választ. Megállapíthatóan a megjelentetett tanulmányok írói felismerték a létszámnövekedés problémáit, a teendőket, s gyakran fogalmaztak meg megoldási javaslatokat a nehézségek leküzdéséhez. A tartalomelemzéses vizsgálattal felszínre került a témával kapcsolatos vélekedések széles tárháza. A szerzők egy része támogatta az eddigi és a további növekedést, másik része viszont kifejezetten ellenezte azt. A szerzőket megosztotta a felsőoktatás helyzetének megítélése, s a téma fontosságát mutatta, hogy még vitákra is sor került a különböző nézőpontok ütköztetése során.
5. Új tudományos eredmény a létszámnövekedés korábbi támogatottságának számszerűsítése. A létszámnövekedést helytelenítők bizonytalanságot, aggodalmat, ellenvéleményt, bírálatot fogalmaztak meg a fejlesztést illetően. Eszerint az összes szövegem 43 százalékában volt érzékelhető a felsőoktatás létszámnövekedésének helytelenítése, bíráló vélemények közreadása, 57 százalékában viszont a támogatása, a pozitív állásfoglalás szerepelt. Vagyis a folyóiratokban, ha nem is jelentős különbséggel, de többségben szerepeltek a felsőoktatás tömegesedése mellett kiálló szövegek. Viszont az aggodalmakat,

kritikákat megfogalmazó elemek magas aránya azt mutatja, hogy sok szakember gondolataiban jelentkezett az expanzió folyamataival kapcsolatban a bizonytalanság, az ellenvélemény.

6. Dolgozatom új tudományos eredményei közé tartozik annak megállapítása is, hogy a vizsgált öt évtized alatt a szakemberek magukénak érezték a felsőoktatás bővülésének problémáit, jobbító szándékukat mutatta a megjelentetett véleménynyilvánítások sokasága. Írásaikban hitet tettek hol a növekedés mellett, hol ellene, de cselekedetüket minden esetben a segítő, jobbító szándék vezette, munkájukkal a felsőoktatásba kerülő fiatalok képzésének ügyét kívánták szolgálni.

7. A hipotézisek értékelése

A fentiekben megfogalmazottak alapján a felsőoktatási expanzió kérdéskörét vizsgálva a dolgozatom elején felállított hipotézisek teljesülését a következőkben tudom megállapítani:

H1. A felsőoktatás expanziója olyan folyamat, mely bizonyos társadalmi, gazdasági, kulturális körülmények között kivédhetetlenül bekövetkezik, a felsőoktatás egyfajta természetes reakciója az egyetemeket körülvevő változásokra – a hipotézis teljesült. A vázolt társadalmi, gazdasági változások közepette (növekvő igény az esélyegyenlőség, a társadalmi mobilitás megvalósulására, önmegvalósításra törekvés az oktatáson keresztül; globalizáció, kapitalista piacgazdaságok kiépülése, általánossá válása) maga az egyetem is megújult, sok intézménynek szakítania kellett a korábbi kizárólagos kultúráközvetítő szerepével, kizárólagos tudásátadó és generáló szerepével. Mindezzel egy időben természetesen az intézmények egy része képes volt továbbműködni a tradicionális, sok évszázados egyetemi hagyományokkal összhangban.

H2. A hallgatói létszámnövekedéssel együtt járó változások nem feltétlenül negatív irányban befolyásolják a felsőoktatás összetett rendszerét - a hipotézis teljesült. A felsőfokú oktatási paletta kiszélesedett, számos, korábban nem ismert vagy használt oktatási program lett része a mai felsőoktatásnak (szakmai felsőfokú szak- és továbbképzések, BA, MA és PhD képzések). Az egyre szélesebb rétegek sokszínűbb felsőfokú végzettsége hatékonyabban hozzájárul egy-egy ország, térség versenyképességének növeléséhez. A megsokasodott képzési programok közötti éleződő verseny is hozzájárult ahhoz, hogy az akadémiai

programok egyre inkább ténylegesen is használható, naprakész és speciális tudást adnak a hallgatók kezébe, amellett, hogy modern oktatási módszerek használatára törekcsenek.

H3. A magyar szerzők 1960 és 1990 között feltehetőleg felfigyeltek az expanzió előnyeire illetve hátrányaira – a hipotézis teljesült, hiszen a tartalomelemzéses vizsgálat keretében is érzékelhető volt, milyen nagy figyelem kísérte a felsőoktatás változásait.

H4. A szerzők figyelemmel kísérték a külföldi trendeket, változásokat és az ezekre adott válaszreakciókat – a feltevés szintén igazolódott, hiszen akár a feldolgozott szakirodalmak, akár a tartalomelemzés kategóriák között jelentős aránnyal szerepelt egyrészt a nemzetközi versenyhelyzet alakulására valamint a külföldi példákra vonatkozó szövegelemek mértéke (4,1% mindkét esetben).

H5. A szerzők megfogalmaztak javaslatokat az expanzió negatív következményeinek csökkentésére illetve kivédésére – a hipotézis teljesült, mivel a problémák felvetésétől kezdve igen jelentős arányban találkozhattunk a következmények megfogalmazásával, kételkedésekkel, kérdésfelvetésekkel, megoldási javaslatokkal is.

H6. A javaslatok többnyire elméleti síkon maradtak, átültetésük a gyakorlati szintre nem történt meg – a feltevés jogosságát az támasztja alá, hogy évtizedeken keresztül szerepeltek hasonló, sokszor ugyanazon felvetések, tehát a megoldások kivitelezésére az esetek túlnyomó részében általában anyagi okok miatt nem került sor.

H7. A terület szakembereinek javaslatait, megoldásait valószínűleg azért nem valósították meg, mert nem volt megfelelő motiváció, nyomás – a feldolgozott dokumentumok szerint a legsúlyosabb gátló tényező az anyagi forrás hiánya volt, ehhez járult hozzá egy komplex társadalmi összetevő rendszer, mely behatárolta a cselekvési lehetőségeket.

A fentiek értelmében hipotéziseim teljesültek. A feltevésekben feltehetően számos, a felsőoktatással foglalkozó, s annak sorsáért aggódó oktató, szakember gondolata fogalmazódott meg, s igazolásuk azt bizonyítja, hogy helyesek voltak a témával kapcsolatos aggodalmak, felvetések.

A felsőoktatás területe napjainkban sem lezárt kérdés, továbbra is viták, ellentmondások sokasága övezi alakulását. Azt csupán remélni lehet, hogy a fenti kérdésekhez és hipotézisekhez hasonló gondolatok felvetése, az ezekkel kapcsolatos vizsgálatok, elemzések elősegítik majd azt, hogy a döntéshozók a legjobb válaszokat találják meg a leghatékonyabb és legelőnyösebb megoldás megtalálásához.

8. Az eredmények használhatósága, a téma továbbfejlesztési lehetőségei, jelölt tervezett jövőbeli kutatásai

Jelen dolgozat átfogó képet kívánt adni a magyar felsőoktatásról, mely nagymértékben folyománya az amerikai és nyugat-európai egyetemi hagyományoknak. Az eredmények felhasználhatósága ebből következően felölel mindent, ami holisztikus módon tekint a felsőoktatásra, egyfajta forráskutató, hagyománykereső jelleggel bír. Rávilágítottam a felsőoktatás egyetemes és magyar fejlődésvonalára, nevezetesen az expanziós folyamatokra, azok okaira és következményeire. Az ezekből levont következtetések felhasználhatók az egyetem társadalomban, gazdaságban betöltött jövőbeli szerepének vizsgálatához, jövőbeli tendenciák felállításához.

A magyar sajtóban megjelent cikkek tartalomelemzése feltérképezte, összegezte a szakemberek véleményét, ami ugyancsak kiváló kiindulási alapja lehet egy további kutatásnak, ami az eddigi megjelenéseket veti össze a jelen dolgozat utániakkal.

Jelen disszertáció illetve a téma folytatását több irányban is lehetségesnek tartom:

- 1) vizsgálat tárgya lehetne egyrészt maga a hallgató,
- 2) másrészt további felsőoktatási rendszerek sajátosságait is be lehetne vonni az összehasonlításba.

ad 1) A felsőoktatás átalakítása az oktatási reform kapcsán napjainkban is aktuális kérdés, a szakmai viták során azonban az expanzió, tömegesedés jelenségét kifejezett módon nem tárgyalják, sokkal inkább a felsőoktatáshoz való hozzáférés szűkítését, ezen keresztül egy minőségfejlesztés szükségességét emelik ki. Az egyeztetési folyamatokba a szaktárca igyekszik bevonni az érintettek minél szélesebb körét, így a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciájának (HÖÖK) vezetőségét is. Hozzájuk kapcsolódna egy érdekes kutatási terület, melynek keretében vizsgálni lehetne a hallgatói önkormányzati tevékenység és az egyéni életpálya, a személyes fejlődési potenciálok kapcsolatát. Mekkora jelentősége van annak, hogy egy hallgató aktív szerepet vállal intézménye életének alakításában? Milyen hatással van egy hallgatói önkormányzatban tevékenykedő fiatal egyetemi és későbbi szakmai életére ez a tevékenység? Vizsgálni lehetne a személyiségfejlődésre és egyes képességekre, készségekre (kreativitás, problémamegoldó képesség, együttműködési képesség, érdekérvényesítés, vitakészség, szociális kompetenciák, stb.) kifejtett hatását.

ad 2) Jelen disszertációban a magyar felsőoktatási rendszer sajátosságait az amerikai illetve a nyugat-európai struktúrák fényében vizsgáltam. Érdekes lenne megnézni a magyarországihoz hasonló politikai átmenetet megélt kelet-közép európai államok felsőoktatását is. Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Románia és a jugoszláv utódállamok egyetemi kultúrájának összevetése tanulságos eredményeket hozhatna arra vonatkozóan, hogy az egykori orosz minták alapján működtetett felsőoktatás milyen irányokban alakult, mennyire tudtak saját utat bejárni az egyes országok, illetve az államok, kultúrák közötti különbségek mennyire nyomták rá a bélyegüket az átalakulásra. Ezekre fényt derítve lehetne továbbá értékelni a magyar felsőoktatás sikerességét is, hiszen a különböző mutatók alapján (részvételi arány, a diplomások foglalkoztatottsága, stb.) vonatkoztatási alapokat kaphatnánk. Kiderülhetne, sajátosan magyar helyzet jellemzi-e felsőoktatásunkat, vagy a hazánkban tapasztalható trendek, problémák, kihívások az említett országokban hasonlóképpen jellemzőek-e.

Természetesen ebben a dolgozatban nem is vállalkoztam a fenti vizsgálatok elvégzésére, amennyiben azonban a jövőben ilyen komparatív kutatásokra lehetőség nyílik, örömmel veszek benne részt.

9. A jelölt témával kapcsolatos publikációi

A témával kapcsolatban a következő publikációim jelentek meg:

- 1) Szabóné Mojzes Angelika: A felsőoktatás tömegesedésének néhány problémája, Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve, 2009, 35-48 oldal
- 2) Szabóné Mojzes Angelika: A felsőoktatás helyzete a számok tükrében, Képzés és Gyakorlat, 2010, 167-179 oldal
- 3) Szabóné Mojzes Angelika: A Historical Overview of Western European Higher Education-Past Developments, Twentieth Century Reforms and Contemporary Challenges, Képzés és Gyakorlat, 2010, 23-35 oldal
- 4) Szabóné Mojzes Angelika: Az expanzió kialakulásához vezető út. JURA, 2010, 178-185 oldal
- 5) Szabóné Mojzes Angelika: Gondolatok a felsőoktatás tömegesedéséről Új Pedagógiai Szemle, 2010, 16-23 oldal

- 6) Szabóné Mojzes Angelika: Történelmi és földrajzi utazás: A felsőoktatás eltömegesedésének kialakulása Nyugat-Európában és Magyarországon Tükörkép, 2010, 90-108 oldal
- 7) Szabóné Mojzes Angelika: Felsőoktatási Földrajzi, történelmi körkép, a magyar felsőoktatás eltömegesedéséhez vezető út, Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve, 2010, 9-28 oldal
- 8) Szabóné Mojzes Angelika: A felsőoktatás kihívásai, E-Tudomány, 2010, 1-15 oldal
- 9) Szabóné Mojzes Angelika: Bologna folyamat hatása a magyar felsőoktatásra E-Tudomány, 2011, 1-17 oldal
- 10) Szabóné Mojzes Angelika: Nyugat Európa, oktatási gyökerek, reformok a XX: században, jelenkori reformtörekvések, jövőbeli kihívások Új Pedagógiai Szemle, 2012, 65-72 oldal
- 11) Szabóné Mojzes Angelika: Expanziós folyamatok beindulása 1989 után a magyar felsőoktatásban, Új Pedagógiai Szemle, 2012, megjelenés alatt (ÚPSZ igazolás a megjelenésről)
- 12) Szabóné Mojzes Angelika: Oktatástörténeti gyökerek a hatvanas évektől: Egyesült Államok és Nyugat Európa, Új Pedagógiai Szemle, 2012, megjelenés alatt (ÚPSZ igazolás a megjelenésről)

10. A tézisfűzetben hivatkozott szakirodalom

- 1) Coombs, Philip Hall (1971.): Az oktatás világméretű válsága. Tankönyvkiadó, Budapest.
- 2) Hrubos Ildikó (2000.): Új paradigma keresése az ezredfordulón. In: Educatio, 2000/I. Felsőoktatás, tömegoktatás.
- 3) Lukács Péter (2008.): Alternatívák a felsőoktatás expanziójának kezelésére. Szegedi Társadalomtudományi Szakkollégium. < URL: www.stud.u-szeged.hu/sztttsz/konferenciak_elemei/lukacs.pdf > [2010. 07.05.]